

Minke de Vries

MIJN LEVEN IN GRANDCHAMP

Monastiek leven in een open gemeenschap

Eerder door Uitgeverij Lannoo uitgebracht onder de titel:

Christen zijn vandaag

© 2015 Uitgeverij Kok

Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

www.kok.nl

Omslagontwerp: Garage BNO

Vertaling: Maria ter Steeg

Oorspronkelijke titel:

Verso una gratuità feconda

Oorspronkelijke uitgave:

Paoline Editoriale Libri © Figlie di San Paolo, Milaan

ISBN 978 90 435 2603 6

ISBN e-book 978 90 435 2604 3

NUR 708

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inleiding

Dit boek wil iets vastleggen om in de kerk de herinnering wakker te houden. Het heeft geen historische, literaire en zelfs geen spirituele pretenties, maar het wil simpelweg getuigen van het Leven. Ons dagelijks leven is leven met God, je kunt het bekijken vanuit een historisch, literair, spiritueel en ook meer persoonlijk perspectief. Het schrijven van dit boek is op zich al een daad van vertrouwen, het getuigt ervan dat God altijd en overal aan het werk is.

In 2004 werd ik uitgenodigd om een bijdrage te leveren aan een oecumenische rondetafelconferentie in Milaan. Ik nam de uitnodiging aan, en kwam te zitten naast twee reuzen in de spirituele en oecumenische theologie: Mgr. Georges Khodr, bisschop van het orthodox patriarchaat van Antiochië in Libanon, en dom André Louf, cisterciënzer monnik in Zuid-Frankrijk. Zonder dat zij het wisten, waren beiden eerder in mijn leven van grote invloed geweest: het ontroerde me in hun gezelschap te zijn.

Bij die gelegenheid sprak ik over 'de spirituele weg van de christen en het ontstaan van religieuze gemeenschappen binnen het protestantisme, vrucht van spirituele vernieuwing en van oecumenische openheid'. Na afloop vroeg uitgeverij Paoline uit Milaan mij die bijdrage verder uit te werken in een boek. De oecumenische ervaringen van Grandchamp moesten hierin de leidraad zijn. Opnieuw nam ik de uitnodiging aan, zonder te beseffen dat die onderneming wel eens mijn krachten te boven zou kunnen gaan. Allereerst fysiek, want ik was toen 75 jaar, een leeftijd waarop je krachten beperkt zijn. Bovendien moet je leren om een boek te

schrijven: het is boeiend, maar het vraagt ook veel van jezelf. Daarnaast was het onderwerp riskant: als zuster en oud-priorin (1970-1999) van Grandchamp zou ik gaan schrijven over mijn eigen gemeenschap. Dat kon ik alleen als ik voor ogen hield dat het niet zozeer over mijn gemeenschap als zodanig ging, maar over de rol die de Geest haar had toebedeeld in de kerk als geheel.

Nu ik dit boek geschreven heb, zeven jaar nadat ik als priorin ben teruggetreden en de *dienst van de eenheid* in de gemeenschap heb overgedragen aan een medezuster, voel ik me een beetje alsof ik de top van een kleine Horeb bereikt heb. Het geeft vreugde om terug te kijken en in die terugblik het leven te zien ontluiken. Ook voel ik verwondering om de intensiteit van alle ervaringen die ik meedraag. In tegenstelling tot vroeger zie ik nu een duidelijk verband tussen gebeurtenissen, ontmoetingen en aspiraties. Wat wij dag in dag uit, jaar na jaar, meemaakten, mag ik nu in een breder perspectief zien.

Eerst wist ik niet waar te beginnen. Ik schreef stukken zoals ze me te binnen vielen, bij liturgische tijden van het jaar of naar aanleiding van gebeurtenissen. Vervolgens kreeg ik hulp van een orthodoxe vriendin, Marie-Laure Ivanov van het patriarchaat van Antiochië, die de gemeenschap goed kent en die er met haar onmisbare redactionele ervaring voor gezorgd heeft dat dit boek tot stand kwam. Zij heeft tekstfragmenten samengebracht en geredigeerd, ook uit voordrachten van mij bij andere gelegenheden, zoals studiebijeenkomsten en retraites tijdens mijn periode als priorin. Daarnaast heeft zij anderen aan het woord gelaten. Maar bovenal heeft zij bij mij de moed erin gehouden dat het boek er zou komen.

Dit boek is het resultaat van dat redactiewerk. Het begint bij het ontstaan van de gemeenschap en de personen en gebeurtenissen eromheen (deel I), het laat zien waaruit de gemeenschap leeft (deel

II) en hoe zij zich in solidariteit verbindt met de wereld (deel III). Ten slotte komen een paar vrouwen aan het woord – zusters en ons vertrouwde personen – die zeggen wat ons verbindt bij al onze verschillen (deel IV). Met die oecumenische verbreding wil ik laten zien hoezeer wij verweven zijn met de wereld om ons heen. Het is de achtergrond waartegen onze gemeenschap haar roeping voor de oecumene in gebed en verzoening waarmaakt.

Ik gebruik in dit boek de eerste persoon enkelvoud waar het gaat om mijn eigen ervaringen, van mij als persoon, gedoopt en geroepen om Christus voorgoed te volgen. De eerste persoon meervoud gebruik ik als het gaat over mijn leven als zuster en priorin van Grandchamp, actief deelnemend aan het gemeenschapsleven. Als ik ‘wij’ zeg, schuif ik de verantwoordelijkheid niet af naar de kloostergemeenschap: het zegt iets over wat ikzelf ervaar als de werking van Gods Geest in onze gemeenschap. Wat ik waarneem, staat in het steeds veranderende licht van concrete gebeurtenissen in ons verleden en ons gemeenschapsleven, in het licht van het Mysterie dat ons bezielt – maar telkens tegen een bredere achtergrond, namelijk die van de oecumenische beweging en de recente geschiedenis van kerk en wereld.

De Geest heeft mensen op onze weg gezet, om te beginnen onze eigen zusters, en nog zoveel andere broeders en zusters. Wij werden door zoveel mensen met aandacht omringd. Zij brachten ons Gods wijsheid – zoals br. François, Rosette Genton, Frau Vera – en Gods dwaasheid – zoals onze onvergetelijke Jean Goss en zoveel anderen. Zij kijken allemaal vooruit. Zij houden van de kerk en verbinden zich aan haar idealen.

Dit boek werd geschreven in het Frans, en het verscheen aanvankelijk in een Italiaanse vertaling. Ik dank zr. Gianfranca van uitgeverij Paoline, die om dit boek vroeg; br. Enzo Bianchi (Bose), br. Franz Müller o.p. en zr. Lorraine Caza CND voor hun aanmoediging.

diging; Gottfried Hammann, Hans-Ruedi Weber, br. Michel Froiture o.p. en vele anderen voor hun waardevolle opmerkingen; Collette Joray, Fernand Trabaud, br. Matthias (Bose) voor hun aandachtig meelesen. Dank ook voor de gastvrijheid die ik mocht genieten in de abdij de la Maigrauge, in de kloosters van Eygalières en Bose en bij de familie Oltramare, en voor de biddende zorg en aandacht van mijn medezusters in de tijd dat ik aan dit boek werkte.

Ik ben aanbeland in de avond van mijn leven. Langzaam laat ik mij meenemen in de genade van wat ons allemaal geschonken is. En ik besef hoe weinig wij zelf bijdragen aan het oecumenische leven dat wij dag aan dag proberen waar te maken. Toch had God ons nodig, wij moesten 'ja' zeggen en in beweging komen met het weinige dat wij hadden, wij moesten beschikbaar blijven, zoals moeder Geneviève en onze allereerste zusters ons dat voordeden.

Nu juicht het soms in mij als ik zie hoe buitengewoon vruchtbaar dit leven van onze communiteit is geworden. Ik ben daar intens dankbaar voor en wil er heel graag over vertellen, allereerst aan mijn medezusters, maar ook aan alle vrouwen en mannen die God wil bemoedigen in hun verlangen naar een vitale oecumene. Dat is de hoop waaruit ik leef. Als getuige van Gods genade weet ik dat 'God handelt wanneer de wereld in ontreddeering is' – werkelijk!

Zr. Minke

Gelijktijdig met deze herdruk verscheen: Michel Cornuz, *Zuster Minke van Grandchamp, Gesprekken*, uit het Frans vertaald door Maria ter Steeg. ISBN 978 90 435 2601 2; ISBN e-book 978 435 2602 9.

Hoofdstuk 1

Als de wereld in ontredde- ring is, is God aan het werk

God zelf, en ook de kerk, hebben getuigen nodig die hun geloof zichtbaar beleven en met heel hun leven laten zien dat God bestaat en dat Hij aan het werk is. De liefde en het mededogen van de Vader zetten Christus en zijn getuigen in beweging. Zij weten dat Christus bidt. Hij bezielt hun gebed, zodat zij zich samen, als gemeenschap, inzetten voor Hem en zijn evangelie. Hoe meer zij zich laten doordringen van Gods liefde, hoe meer die liefde ook anderen kan goeddoen en genezend kan werken.

In alle perioden van de geschiedenis is God aan het werk. Hoe was dat in de twintigste eeuw, in het bijzonder in de kerken van de Reformatie? Welk teken heeft Hij gegeven met het ontstaan en de oecumenische ervaringen van de communiteit van Grandchamp, die kleine kern in de kerk waar ik bij hoor? Kunnen wij iets ontdekken van Gods plan, zodat wij het steeds beter in praktijk kunnen brengen, hier en nu, in elk van onze gemeenschappen?

Gods 'werk' is veel breder dan wij kunnen bevatten. De communiteit van Grandchamp, 'een gemeenschap van monastieke inspiratie, gebed en verzoening, geroepen tot oecumene', vond haar oorsprong in een plaatselijke kerk die al vanaf de eeuw daarvoor bewerkt was door de oecumenische beweging. Grandchamp ontstond ook op een zeer bepaald historisch moment. 'Als de wereld in ontredde-
ring is – en dat is nu het geval – is God aan het werk.'²²

Moeder Geneviève, die met een paar zusters aan de oorsprong stond van de gemeenschap van Grandchamp, riep ons deze woorden toe in 1948, kort na de catastrofe van de Tweede Wereldoorlog. Auschwitz, Hiroshima en de goelags toonden op afschuwelijke wijze aan hoe ver de georganiseerde misdaad tegen de mensheid kon gaan. Dat klinkt door tot in onze tijd. Onze wereld, en ook wijzelf, zijn nog steeds in staat van ontredde. De ongebreidelde 'vrije markt' bijvoorbeeld, die globalisering nastreeft, heeft veel gevolgen die destructief en zelfs dodelijk zijn, niet alleen voor mensen, maar voor al het geschapene. De schepping is uitgeput en misbruikt, en ze kreunt niet alleen, maar ze gromt. Hoe kun je dan een teken worden van hoop, van belangeloze en creatieve vreugde?

In haar *Getuigenis van een gemeenschap van gebed* zet moeder Geneviève, bezielt als ze was door het boek Jeremia, de gemeenschap van Grandchamp en alle ontluikende religieuze gemeenschappen in de kerken van de Reformatie, in de lijn van de heilsgeschiedenis. Zij bestaan omdat God hen nodig heeft voor de kerk en de wereld van vandaag. Zij zijn echt het werk van de Geest. Deze vrouw, die als jonge moeder van drie kinderen weduwe werd, weet waar zij het over heeft. Niemand – zijzelf niet, de dominee niet – had ooit plannen voor een gemeenschap in Grandchamp. Immers, 'alles wat katholiek leek' kon op weerstand rekenen. De gemeenschap was het resultaat van vele jawoorden, soms onder last en moeite gegeven, antwoorden op de spirituele nood die steeds meer voelbaar en zichtbaar werd, niet alleen voor degenen die bij deze nieuwe opdracht betrokken waren, maar ook voor hun naaste omgeving en hun kerk. Het was een periode waarin de Heilige Geest in allerlei landen van Europa nieuwe kerkelijke gemeenschappen in het leven riep.

De nieuwe religieuze gemeenschappen die ontstonden binnen het protestantisme vonden hun inspiratie en bemoediging in het

boekje *Gemeinsames Leben* (1939) van Dietrich Bonhoeffer.³ Het is de vrucht van zijn onderwijs over het gemeenschapsleven aan toekomstige predikanten in de Belijdende Kerk in Duitsland. Hij schreef het in één ruk na de sluiting van het seminarie door het naziregime. Bonhoeffer fundeert het gemeenschapsleven in het evangelie, mede op grond van zijn ervaringen in 1935 met een anglicaanse monastieke gemeenschap (*Community of the Resurrection*) in de buurt van Londen⁴, in de periode dat hij daar predikant was.

De vrouwen en mannen die zich bij zulke gemeenschappen aansluiten, ontdekken er een leven van gebed met een sterk cenobitisch karakter, dat wil zeggen dat zij al hun materiële en spirituele bezittingen, al hun vreugde en verdriet met elkaar delen. God is in alles aanwezig en werkzaam, Hij is de oorsprong en de voltooiing van alles. Een paar keer per dag komt de gemeenschap samen voor gezamenlijke lofprijzing en om zich toe te rusten met het Woord, door het te beluisteren, in gebed uit te spreken, te overwegen en te bestuderen. Samen brengen zij de wereld naar God, naar Christus aan wie zij zich geheel toewijden. Zij bidden voor de wereld en zijn intermediair tussen God en de mensen – al die mensen zonder stem, van wie zij de stem willen zijn. Zoals God van de wereld en de mensen houdt, zo willen zij van hen houden⁵, en van elkaar. Zo worden zij plaatsen van hoop: ‘Kijk hoe zij elkaar liefhebben!’ Het zijn oases waar je eenvoudig en hartelijk ontvangen wordt, een teken van het komende Rijk, hier en overal waar ‘twee of drie in zijn naam samenkomen’.

Deze beschrijving doet ons denken aan het leven van de eerste gemeenschappen in de Handelingen van de Apostelen.⁶ Natuurlijk krijgt elke gemeenschap in het begin een genadeperiode. Zij die er wonen, ondervinden dat aan den lijve: gauw komt er een periode van onweer en storm en moeten zij leren als broeders en zusters

samen te leven. Dan moet blijken of zij het huis op een rots, dan wel op zand hebben gebouwd.

Grandchamp is een van die gemeenschappen. Tot op de dag van vandaag is ons gemeenschappelijk gebed het moment waarop wij steeds opnieuw ons leven aan de Heer geven. Het is zoals bij de offerande in de eucharistie. Als de celebrant ons oproept: 'Bidden wij samen de dankzegging van heel de kerk', dan zeggen wij met de gelovigen, in woorden die onze radicale zelfgave uitdrukken: 'Tot eer van God en heil van de wereld.' Onze Regel formuleert het zo: 'Ik stel mijn leven beschikbaar in een dubbele beweging, gericht op God, en solidair met de wereld.' Daarin ligt de kern van ons leven, dat gewijd is aan de navolging van onze enige hogepriester Jezus Christus.⁷ Wij zijn geroepen om in zijn geest te leven, binnen de kerk, omwille van het heil van de wereld.

In Grandchamp is ons dagelijks leven met elkaar nauw verbonden met de roeping tot eenheid. Dat wordt geïllustreerd in een brief uit de beginjaren van de gemeenschap, door zr. Irène – een van de eerste drie zusters – gericht aan Paul Couturier: 'De Boze is bij uitstek degene die verdeeldheid zaait (...). De Boze wil harde bewijzen geven dat wij elkaar onmogelijk kunnen begrijpen; dat het ons nooit zal lukken; dat wij niet met elkaar overweg kunnen als wij elkaar niet begrijpen, dus waarom zouden wij? (...) Toch groeit de overtuiging steeds sterker in mij dat wij heel goed "met elkaar overweg kunnen zonder elkaar te begrijpen." (...) Voor christenen ontstaat in Christus een verbondenheid, een zielsverwantschap, en wel aan de voet van het kruis (...), je ziet soms tot je verbazing iemand die heel ver van je af staat... heel dicht naast je, op hetzelfde niveau, evenzeer door God geliefd, aan Jezus' voeten.' Haar brief drukt haar liefde uit voor de kerk als zij zegt: 'De gedachte van de uiteindelijke samenvoeging van Christus' Lichaam is ons zeer vertrouwd, een vitaal bezit.'⁸

Tekenen in de kerk

De protestantse gemeenschappen die halweg de twintigste eeuw ontstonden, vormden allereerst een teken in hun eigen kerken, die verwond waren door de oorlog en vastgeroest zaten in hun intellectualistische en individualistische manier van denken. Maar al spoedig werden zij ook een bron van inspiratie voor de christenen van andere kerken. Bekend is de invloed van de broeders van Taizé⁹, van hun Regel en van de geschriften van br. Roger Schutz, vooral vanaf het moment dat hij en zijn medebroeder Max Thurian uitgenodigd werden om als oecumenische waarnemers het tweede Vaticaanse concilie bij te wonen.

Katholieke gemeenschappen lieten zich inspireren door deze nieuwe protestantse gemeenschappen. Omgekeerd ondervonden onze protestantse gemeenschappen veel steun van katholieke, anglicaanse en later orthodoxe gemeenschappen. In Grandchamp wisten wij hoezeer wij aangewezen waren op datgene wat wij konden leren en ontvangen van anderen, zodat wij onze roeping tot een aan Christus toegewijd leven in monastieke zin vorm konden geven.¹⁰

Verderop zal ik nog ingaan op de concrete, kerkelijk-reformato-
rische achtergrond van de Regel van Taizé, die wij met enkele aanpassingen voor ons gemeenschapsleven hebben overgenomen. Die Regel wil niet meer dan een commentaar bij het evangelie zijn. Hij is sterk beïnvloed door het cenobitische levensmodel (de lofprijzing) van de benedictijnen en het conviviale levensmodel (de eenvoud) van de franciscanen. Bij het schrijven van de Regel heeft br. Roger zich ook laten inspireren door de manier van leven van de Kleine Broeders en Zusters van Jezus. Rond 1950 gingen de broeders van Taizé zelf ook wonen in kleine fraterniteiten. Ze noemden zich *frères en mission*, tegenwoordig *frères au loin*. En wijzelf, de zusters van Grandchamp, in die tijd nauw met hen verbonden.

den, vertrokken naar Algerije. Daarna volgden nog andere bestemmingen: Parijs, Libanon, Israël. Waar de zusters van onze gemeenschappen ook naartoe gingen, steeds werden zij gastvrij ontvangen en in eenvoud opgenomen in de kring van broeders en zusters van andere kerken.

Inderdaad, God was in die ellendige periode van de geschiedenis overal in de kerk aan het werk. In de katholieke kerk was Hij werkzaam via gemeenschappen, of liever fraterniteiten, een nieuwe vorm van kerkelijk leven. Charles de Foucauld, als graan in de aarde gestorven aan het begin van de twintigste eeuw (en zalig verklaard in 2005) heeft altijd gehoopt dat hij tochtgenoten zou krijgen die zijn roeping zouden delen. Wat aanvankelijk mislukt leek, droeg honderdvoudig vrucht. Overal ontloek een ander monastiek levensmodel. Natuurlijk zullen er altijd monniken en monialen blijven die naar de woestijn trekken om daar hun leven te leiden in afzondering van de maatschappij. Zij zijn en blijven onmisbaar. Maar overal ter wereld moeten anderen juist 'naar het hart van de massa's' trekken, met de woorden van René Voillaume, stichter van de Kleine Broeders van Jezus.

Meteen na de oorlog wemelde het van nieuwe spirituele en sociale initiatieven. God was werkzaam via priesters en andere gelovigen. Sommigen wilden zich meer mengen in het gewone, dagelijkse leven. Het was de tijd van de priester-arbeiders.¹¹ Zij zagen af van hun bevoorrechte positie en begaven zich onder de gewone mensen, meestal geen christenen. Hun engagement was bemoedigend. Helaas maakte Rome in 1954 een einde aan deze beweging, maar het tweede Vaticaans concilie gaf snel opnieuw goedkeuring en bemoediging. De beweging verbreedde zich, priesters gingen zich inzetten voor de gezondheidszorg en werkten in de horeca. Hoezeer was God aan het werk in de periode van het concilie: het gedurfde initiatief van paus Johannes XXIII om waarnemers van

andere kerkgenootschappen uit te nodigen deed stof opwaaien. Mensen ontdekten naast hun onderlinge verschillen ook verbazingwekkende overeenkomsten met elkaar. In deze uitwisseling vroegen ook wij in Grandchamp ons af: hoe kunnen wij Christus verkondigen in deze veranderende wereld? Hoe kunnen wij het evangelie aan nieuwe generaties overdragen en de kerk geloofwaardig en transparant maken, zodat het Goede Nieuws troost, genezing en vernieuwing kan brengen? Het concilie had immers laten zien hoe het volk Gods zelf een onderling waarachtige en vruchtbare gemeenschap was.

Het was echt een geschenk: tijdens het concilie kwam de intuïtie van grote getuigen uit verschillende geloofsovertuigingen in alle helderheid aan het licht en werd zij verwelkomd in de schoot van de kerk. De Geest riep gemeenschappen in het leven die bereid waren om die profetische intuïtie in praktijk te brengen. Ze waren een aankondiging van nieuwe tijden, in de vorm van een levend, collectief getuigenis. Het onvermoeibare gebed van Paul Couturier¹², die grote getuige voor de eenheid, werd verhoord en zijn werk heeft vrucht gedragen.

Voor ons is het pure genade dat wij gezamenlijk het gebed ter harte kunnen nemen dat Christus aan de vooravond van zijn lijden tot zijn Vader richtte: 'Vader, dat zij allen één mogen zijn.'¹³ Op die weg willen wij verder gaan, trouw en onvermoeibaar. Ook ik belijd, in geloof: 'Als de wereld in ontredde is – en dat is nu het geval – is God aan het werk.'